

שררה על הציבור

מים ראשונים: הקשר של נושא השררה לפרשתנו יתברר מיד בהמשך. בה במידה, ניתן לקשר נושא זה לפרשות אחרות בתורה, כגון: פרשת פקודי, מינוי הזקנים בפרשת בהעלותך, פרשת יוסף ואחיו ואף ספר דברים. מקצת מקישורים אלה נראה להלן. וכל המוסיף קישורים לפרשות ופרשיות ימינו ולענייני השעה והיום עושה זאת על אחריותו האישית, אבל לא בהכרח טועה ברוח דברי חז"ל.

ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתנתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקרבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אתם: ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימתו לפני ה': (ויקרא י א-ב).¹

ויקרא רבה פרשה כ סימן י

ר' לוי אמר: שחצים היו.² הרבה נשים היו יושבות עגונות ממתנות להם. מה היו אומרים: אחי אבינו מלך, אחי אמנו נשיא, אבינו כהן גדול ואנו שני סגני כהונה, אי זו אשה הוגנת לנו? ... ועוד מזאת: "ואל משה אמר עלה אל ה', אתה ואהרון, נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל" (שמות כד א) - מלמד שהיו משה ואהרן הולכין תחילה ונדב ואביהוא מהלכים אחריהן וכל ישראל אחריהן. והיו אומרים: מתי שני זקנים הללו מתים ואנו נוהגים שררה על הציבור! ר' יודן בשם ר' איבו אמר: בפיהם אמרו זה לזה. ר' פנחס אמר: בלבם הרהרו. א"ר ברכיה: אמר להם הקב"ה: "אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום" (משלי כז א) - הרבה סייחים מתו ונעשו עורותיהן שטיחים על גבי אמותיהן.³

שמות רבה נא, א-ב

"אלה פקודי המשכן" - כך פתח ר' תנחומא בר אבא: "איש אמונות רב ברכות" (משלי כח כ) - זה משה שנעשה גזבר על מלאכת המשכן. שנו רבותינו: "אין ממנין שררה על הצבור בממון פחות משנים". והרי אתה מוצא שהיה משה גזבר לעצמו! ... אלא אע"פ שהיה משה גזבר לעצמו הוא קורא לאחרים ומחשב על ידיהם, שנאמר: "אלה פקודי המשכן אשר פקד על פי משה".⁴

שיר השירים רבה פרשה ו (דונסקי סימן יז) (וילנא סימן יא)

אמר ריש לקיש: מה אגוז זה חלק, דתנינן ר' שמעון אומר אף בחלקי אגוזים, וכל מי שעולה לראשו ואינו נותן דעתו האיך יעלה הוא נופל ומת ונוטל שלו מן האגוז, כך כל מי שהוא מנהיג שררה על הציבור בישראל ואינו

¹ שלוש פעמים כתוב: "לפני ה'", משמע, חטאם של נדב ואביהוא היה בעיקרו "בין אדם למקום". ואכן, במדרש ובפרשנים מובאות דעות בכיוון זה, כגון: שהיו שתויי יין, שלא לבשו את בגדי הכהונה המתאימים ושחזו בשכינה בשעה שאכלו. וכמובן, שבפשטות הקריבו קטורת היכן שלא צוו (השווה עם קרח ועדתו, זו העצה שמשה נותן לבני שבטו כמבחן, אחרי שאחייניו מתו בה).

² לצד הדעות הנ"ל, מובאות במדרש גם סיבות שהם "בתפר" בין אדם למקום ובין אדם לחברו, כגון: שהורו הלכה בפני רבם (משה), או שלא נטלו עצה זה מזה. אלה, כבר סיבות שמביאות אותנו לדרשתו של ר' לוי שלפיה הם היו שחצנים ויהירים. ומכאן הדרך לשאיפה לנטילת השררה, קרובה מאד. ודווקא בשיטה זו ה-"לפני ה'" מועצם מאד, ללמדך שכל יהירות וגאוה היא כלפי א-להים ואדם.

³ מדרש ויקרא רבה ידוע בריבוי פתגמים ואמרות של חכמת חיים. וזה אחד מהם שאולי לא כ"כ ידוע. נראה שפוליטיקאים ותיקים היו שמחים לעשות בו שימוש למראה כל הצעירים שמקפצים סביבם ... ואנו די לנו בנושא השררה שביקשו נדב ואביהוא על מנת לצאת ולהפליג קמעא בנושא הכללי של שררה על הציבור. אגב, האם ר' לוי מכוון למישהו מסוים או לתופעה בדורו? המאיר עינינו יבורך.

⁴ מדרש זה מבוסס על מסכת שקלים פרק ה משנה ב: "אין פוחתין משלשה גזברין ומשבעה אמרכלין ואין עושין שררה על הציבור בממון פחות משנים חוץ מן אחיה שעל חולי מעיים ואלעזר שעל הפרכות שאותן קיבלו רוב הצבור עליהן". ובמסכת בבא בתרא ח ע"ב: "תנו רבנן: קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה, נגבית בשנים - שאין עושים שררות על הצבור פחות משנים, ומתחלקת בשלשה - כדיני ממונות". אבל משמע שאם האדם אמין במיוחד, מאמינים גם לאחד. כך במשנה בשקלים לעיל. וברמב"ם הלכות מתנות עניים ט ה: "הקופה אינה נגבית אלא בשניים ... ומותר להאמין לאחד המעות של קופה". ובש"ע יורה דעה רנו ג: "הקופה אינה נגבית בפחות משנים ... אבל לאחר שנגבית, אחד נאמן עליה להיות גזבר". לפיכך, משה שוודאי נאמנותו איננה פחותה מזו של "בן אחיה שעל חולי מעיים ואלעזר שעל הפרכות", נהג לפני משורת הדין כאשר צירף אליו את איתמר כדי שיהיו שניים (וכך עשה גם בצלאל כשצירף אליו את אהליאב). וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [אלה פקודי המשכן](#) בפרשת פקודי. כנגד משה הענו שכל ימיו ברח מהשררה (ראה דברינו [דעה קניית מה חסרת - דעה חסרת מה קניית](#) בפרשת ויקרא) וכנגד אהרון שכל ימיו היה רודף שלום ועליו נאמר: "בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון" (מלאכי ב ו, ראה המדרשים על פסוק זה), דברו נדב ואביהוא!

נותן דעתו היאך הוא מנהיג את ישראל, סוף שהוא נופל ונוטל שלו מתחת ידיהם, זהו שכתוב: "קודש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו" (ירמיה ב).⁵

ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק א משנה י

אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות - ... התרחק מלנהוג שררה על צבור, שהרבנות מקברת את בעליה.⁶

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא כב - י' הדברות תנינותא

"לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" - אמר רבי זעירא: אם בשבועת שוא הכתוב מדבר הרי אמר: "לא תשבעו בשמי לשקר" (ויקרא יט יב).⁷ מה תלמוד לומר: לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא? שלא תקבל עליך שררה ואין אתה ראוי לשררה ... לעולם אל תהי רץ אחר שררה ... ומה תעשה באחריתך בהכלים אותך רעך (משלי כה ח).⁸ למחר שהם באים ושואלים לך שאילות, מה אתה משיבם? ... "נואף אשה חסר לב" (משלי ו לב) - הא כל המקבל עליו שררה בשביל ליהנות ממנה אינו אלא כנואף הזה ... אמר רבי אבהו: אני נקראתי קדוש ואתה נקראת קדוש, הא אם אין בך כל המידות שיש בי לא תקבל עליך שררה.⁹

שולחן ערוך חושן משפט סימן ח סעיף ד

אסור לדיין להתנהג בשררה וגסות על הצבור, אלא בענוה ויראה. וכל פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור, שלא לשם שמים, אינו רואה בן ת"ח, לעולם. וכן אסור לנהוג בהם קלות ראש, אף על פי שהם עמי הארץ. ולא יפסיעו על ראשי עם קודש. וצריך שיסבול טורח הצבור ומשאם. ומצוה על הצבור לנהוג כבוד בדיין, ויהיה אימתו עליהם, וגם הוא לא יתבזה ולא ינהוג קלות ראש לפניו.¹⁰

⁵ גדולים וטובים החליקו על הגזע החלקלק של עץ האגוז. ראה במקבילה בפסיקתא: "האגוז הזה חלוק. מי שאינו אומן לעלות בו מיד הוא נופל, שצריך לשמור עצמו שלא יפול הימנו. כך, כל מי שמשרת את ישראל צריך לשמור עצמו שלא יטול את שלו מתחת ידיהם כגון משה וישעיה ואליהו. משה אמר: שמעו נא המורים (במדבר כ י) ונאמר: לא תביאו את הקהל הזה (שם כ יב). ישעיה אמר: ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (ישעיה ו ה) מיד: ובידו רצפה (ישעיהו ו ה), אליהו: כי עזבו ברייתך בית ישראל (מלכים א יט יד) ונאמר: ואת אלישע בן פט [מאבל מחולה] תמשח לנביא תחתיו (מלכים א יט טז). וכבר הרחבנו בנושא האגוז החלקלק ושאר תכונותיו שבהם נמשלו ישראל, בדברינו [אל גינת האגוז ירדתי](#) בשיר השירים, שבת חול המועד פסח. ועוד בכיוון זה של הקושי הגדול בשררה על עם ישראל, ראה שמות רבה כז ט: "כל הימים שאדם חבר לא איכפת לו בצבור ואינו נענש עליו. נתמנה אדם בראש ונטל טלית, לא יאמר: לטובתי אני נזקק, לא איכפת לי בצבור. אלא כל טורח הצבור עליו ... אמר לו הקב"ה: אתה הכנסת עצמך לזירה, ומי שהוא מכניס עצמו לזירה או ניצוח או נוצח. אמר לו הקב"ה: אני ואתה עומדים בזירה או ניצחת או ניצחתי". מנהיג של עם ישראל נמצא בעימות עם הקב"ה! ראה דברינו [אני ואתה עומדים בזירה, או נצחת או ניצחתי](#) בפרשת יתרו וכן בדברינו [אותם הנתונים תחת הבנין](#) בפרשת שמות והדברים קשורים, כמובן, גם למעמד המלך ביהדות ואכמ"ל.

⁶ המשפט המלא הוא: "שמעיה אומר: אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות". ונחלקו המפרשים אם "רבנות" כאן משמעה שררה, בעיקר שררה חילונית, ואז הביטוי "שנא את הרבנות" מתחבר הן ל"אהוב את המלאכה" שלפניו והן ל"אל תתודע לרשות" שאחרי; או שמא מדובר ברבנות וכבוד של תורה, בדומה למאמר: "אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם" (אבות ד ה) ואז הוא מתחבר ל"אהוב את המלאכה" שלפניו ופחות ל"אל תתודע לרשות" שאחרי. בכיוון הראשון, של שררה חילונית, הולך למשל פירוש מרכבת המשנה לר"י אלאשקר (אבות א יא) שכותב: "ואמר ושנא את הרבנות, בא לומר שאפילו במלאכתך לא תנהג בה רבנות. וג"כ הזהיר לאדם שלא ירדוף אחר השררה, ובפרט להיות פרנס ממונה על הצבור, שכן אמרו חז"ל שכיון שנתמנה אדם פרנס מלמטה מכריזין עליו רשע מלמעלה. וכבר הזהירו על הרבנות עד שאמרו (ברכות נה ע"א), מפני מה מת יוסף קודם אחיו, מפני שנהג עצמו ברבנות". וכן פירש מגן אבות לרשב"ץ (אבות א י): "... וענין רבנות, שלטנות. וחלילה מלמנוע לאדם שלא ישתדל לבוא לידי רבנות של תורה". לעומתם, ראה דברים חוצבי-להבות-אש של הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה י: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם, ועוד צוו ואמרו אל תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן, ועוד צוו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון, וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות".

⁷ נראה ששאלה זו היא רטורית ומטרתה להביאנו לדרשה שר' זעירא רוצה ללמדנו, שהרי יש שבועת שקר ויש שבועת שוא ואין זה אותו הדבר. ראה רמב"ם הלכות שבועות פרק א: "שבועת שוא ... האחת, שנשבע על דבר הידוע שאין כן, כיצד כגון שנשבע על האיש שהוא אשה, ועל האשה שהוא איש, ועל עמוד של שיש שהוא של זהב ... השניה, שנשבע על דבר ידוע שאין בו ספק לאדם שהוא כן, כגון שנשבע על השמים שהוא שמים, ועל האבן זו שהיא אבן". ויש עוד מיני שבועת שוא, ראה שם.

⁸ הפסוק המדויק והמלא הוא: "אל תצא לרב מהר פן מה תעשה באחריתך בהקלים אתך רעך". והמעתיקים שבשו.

⁹ עם כל חריפותו של מדרש זה (בעל שררה הוא נואף!), אין הוא פוסל לחלוטין את נושא השררה. מישהו הרי צריך להנהיג את הציבור. כמו שבועה שמחד גיסא נצטוונו לנקוט בה משנה זהירות, אבל מאידך כשלעצמה איננה דבר פסול ([וְיִשְׁבַּעְתָּ חַי ה' בְּצִמְתָּ בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה וְהִתְבָּרַכְנוּ בּו גוֹיִם וּבו יִתְהַלְלָה](#)), אומר הנביא ירמיהו בפרק ד פסוק ב, ראה כל המדרשים על פסוק זה). כך גם המנהיגות. אם יש בך את המידות הראויות, אפשר שלא רק שמותך לך, אלא אולי אפילו חייב אתה לקבל עליך שררה.

¹⁰ לכתחילה, צריך אדם לברוח מלשבת בדין. ראה רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ג הלכה י: "כך היה דרך חכמים הראשונים בורחין מלהתמנות, ודוחקין עצמן הרבה שלא ישבו בדין עד שידעו שאין שם ראוי כמותם ושם ימנעו מן הדין תקלקל השורה, אעפ"כ לא היו יושבין בדין אלא עד שמכבידין עליהם את העם והזקנים ופוצרים בהן". אבל מרגע שנתמנה, ינהג הוא כבוד בקהל והקהל ינהג כבוד בו. וכדברי אורחות חיים הלכות דינים אות א: "אסור לדיין לנהוג בשררה על הצבור ובגסות הרוח אלא בענוה וביראה. ולא ינהוג קלות ראש בהם, אע"פ שהן עמי הארץ. ואל יפסיע על ראשי עם קדש. ואף על פי שהן הדיוטות ושפלים, בני אברהם

מדרש תנאים לדברים פרק א פסוק טו

"ואקח את ראשי שבטיכם" - משכתיים בדברים. בתחילה אמרתי להם דברי שבח: אשריכם שנתמניתם על הציבור. אשריכם, למי אתם באים לשמש בשררה? לבני אברהם יצחק ויעקב. בני אדם שנקראו בני אחרים ורעים צאן מרעיתי בכל לשון של חיבה.¹¹

ספרי דברים פסקא טז ד"ה בעת היא

מעשה ברבי יוחנן בן נורי וברבי אלעזר חסמא שהושיבם רבן גמליאל בישיבה ולא הרגישו בהם התלמידים. לעתותי ערב הלכו וישבו להם אצל התלמידים. וכך היתה מדתו של רבן גמליאל, כשהיה נכנס ואומר: שאלו - בידוע שאין שם קינתור. כשהיה נכנס ולא היה אומר: שאלו - בידוע שיש שם קנתור.¹² נכנס ומצא את רבי יוחנן בן נורי ואת רבי אלעזר חסמא שישבו להם אצל התלמידים. אמר להם: יוחנן בן נורי ואלעזר חסמא! הרעותם לצבור שאי אתם מבקשים לעשות שררה על הצבור. לשעבר הייתם ברשות עצמכם מכאן ואילך הרי אתם עבדים משועבדים לצבור.¹³

תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק ו הלכה א

אמר רבי יושע בן קבסי: כל ימיי הייתי בורח מן השררה. עכשו שנכנסתי, כל מי שהוא בא ומוציאני, בקומקום הזה אני יורד לו. מה הקומקום הזה וּמפציעו מפחם בו, כך אני יורד לו.¹⁴

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: עוד על נושא השררה, ראה מסכת עדויות פרק ה משנה ו: "עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים. אמרו לו: עקביא, חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר ונעשך אב בית דין לישראל. אמר להן: מוטב לי להיקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום. שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו". וראויה היא דמותו של עקביא לעיון נפרד בפעם אחרת.

יצחק ויעקב הם. ויהי סובל טורח הצבור ומשאן כמשה רבינו ע"ה שנאמר בו: כאשר ישא האומן את היונק. הרי הוא אומר: ואצוה את שופטיכם - אזהרה לדין שיסבול את הצבור. צא ולמד ממשה רבן של כל הנביאים שנאמר לו: ויצום אל בני ישראל ומפי הקבלה למדו שאמר למשה ולאחריו על מנת שיהיו סוקלין ומקללין אותן. וכן צריכין הצבור לנהוג כבוד לדיין שנאמר: ואצוה אתכם - אזהרה לצבור שתהא אמת הדיין עליהם. ולא יתבזה בפניהם ולא ינהוג קלות ראש בעצמו. כיצד? לא יעשה מלאכה בפני שלשה ולא יאכל וישתכר בפני רבים ולא יהיה בכניסת עמי הארץ. ולא יאכל בסעודת מרעות וכן ישמר עצמו מכל כיוצא בזה.¹¹

משה שלא רצה בשררה ולא יכל לעמוד בה לבדו (ראה פרשת המתאוננים) מצטווה למנות לו סנהדרין ראשונה, שבעים איש מזקני ישראל שישמרו בידו. והוא מושך אותם בדברים. אך ראה מה עושה ממדרש תנאים זה (שיסודו בספרי דברים טו), מדרש מאוחר יותר כמו ילקוט שמעוני. ראה ילקוט שמעוני פרשת בהעלותך רמז תשלו בפרשת מינוי הזקנים: "ולקחת אותם אל אהל מועד" (במדבר יא טז) - אמר לו: קחם בדברים. בתחילה אמר להם דברי שבח: אשריכם שנתמניתם. וחזור ואומר להם דברי פגם: הו יודעין שטרבנים וטרחנים הם, על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהו מקללין אתכם וסוקלין אתכם באבנים - מה שהתניתי עמך התנה עמהן". וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [בני טרבנים הם](#) בפרשת שמות.

¹² את הקטע הזה בספרי לא הבנו עד סופו והמאיר עינינו יבורך.

¹³ ראה סיפור זה, בשינוי לשון וחילוף אחד מהנפשות, במסכת הוריות דף י' עמוד א. ר' יהושע, שנוסע בספינה עם רבן גמליאל ומרשים אותו בדיעותיו המדעיות, משתדל אצל רבן גמליאל לסדר משרה לר' אלעזר ור' יוחנן. אך הם מתרשלים במילווה: ... אמר לו (ר' יהושע לרבן גמליאל): עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה, רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגא, שיודעין לשער כמה טיפות יש בים, ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש! נתן דעתו להושיבם בראש. כשעלה, שלח להם ולא באו, חזר ושלח ובאו. אמר להם: כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם, שנאמר: וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה (מלכים א יב). וזה כבר מתקשר לדמותו של רחבעם שנהג בהירות ובשררה רבה והפסיד את חצי הממלכה. ראה הסיפור במסכת הוריות במלואו שם. אבל המסקנא לענייננו היא שלפעמים הצטנעות וחוסר הפגנת שררה הם חוסר מנהיגות וחוסר אחריות. אם קבלת תפקיד - בצע אותו! ראה (שוב) שמות רבה כז ט: "כל הימים שאדם חבר לא איכפת לו בצבור ואינו נעשד עליו. נתמנה אדם בראש ונטל טלית, לא יאמר: לטובתי אני נזקק, לא איכפת לי בצבור. אלא כל טורח הצבור עליו. אם ראה אדם מעביר בראש (עושה עוול) על חברו או עובר עבירה ולא ממחה בידו, הוא נעשד עליו".

¹⁴ ובמקבילה בתלמוד הבבלי מסכת מנחות קט ע"ב: "תניא, אמר ר' יהושע בן פרחיה: בתחילה כל האומר עלה לה, אני כופתו ונותנו לפני הארי. עתה כל האומר לי לירד ממנה, אני מטיל עליו קומקום של חמין". וקדם לשניהם מאמרו של יהודה בן טבאי באבות דרבי נתן נוסח ב פרק כ: "עד שלא נכנסתי לשררה הייתי בורח ממנה. כשנכנסתי לשררה כל מי שהוא מבקש להוציאני מתוכה, אני יורד עליו בקבביות". נראה שמאמר זה, אולי יותר מכולם, יורד עד התהומות הנפש ועד נבכי השררה. בגילוי לב של בני אדם המכירים בחסרונותיהם וחולשותיהם. כמו דברי חכמים על עצמם. ענין אחד הוא עד שתופסים שררה וענין אחר לגמרי הוא מרגע שמתרגלים אליה ולמעמיה. ומה שמעניין הוא גם ההקשר. ההקשר של הבבלי הוא הריב בין חוניו ושמעי בני שמעון הצדיק על הכהונה הגדולה וכדוגמא, מוזכר שם שאול שבתחילה הצטנע וברח מהמלוכה, וכשעלה בקש להרוג את דוד. בירושלמי, ההקשר הוא המעשה של הלל ובני בתירא שנתנו לו את הנשיאות, משום שהיה גדול מהם בתורה. ראה איך רבי מצאצאי הלל אומר על עצמו בכנות וגילוי לב דומה: "כל מה שיאמר לי אדם אני עושה, חוץ ממה שעשו בני בתירא לזקני" (בראשית רבה לג ג). וכבר הארכנו לדון, בערב פסח שחל להיות בשבת, בנושא [בני בתירא](#), שכמוהם לא היה וכמותם כנראה לא יהיה איש בענווה אמיתית של מי שבאמת בורח מהשררה ומוכן לוותר עליה לטובת מי שראוי יותר.

